

Ιδέες, «πατέντα» και υιοθεσία

ΚΡΙΤΙΚΗ

Το «ΕΘΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ» κατεβαίνει, φέτος, στην κονιάτρα της Έπιδαύρου με πέντε παραστάσεις. Οι δύο, ο «Οιδίπους επί Κολωνά» και οι «Θεσμοφορίάζουσες», είναι επαναλήψεις δύο δοκιμασμένοι έργατες στο χώρο της αναθώωσης του αρχαίου δράματος, Μινωτής και ο Σολωμός κλήθηκαν να παρουσιάσουν τις κωδικοποιημένες απόψεις τους. Άλλα και οι τρεις νέες παραγωγές δεν είναι, ουσιαστικά, νέες. Έχουν συλληφθεί ή έχουν άλλοι πραγματοποιηθεί, έκτος Έθνικού. Νομίζω πως ήταν μία τιμή λύση. Νέες προτάσεις στο δυσπρόσιτο χώρο της έρμηνειας του αρχαίου θεάτρου δεν επιτρέπεται πλέον να ετοιμάζονται σε δύο - τρεις μήνες. Τό «Εθνικό Θέατρο», στη μετασχηματιστική αυτή περίοδο, δέχτηκε πως ως οργανισμός δεν μπορεί να συλλάβει, να κυφορήσει και να γενήσει έγκαιρα γνώση τέχνη. Κατέφυγε στην υιοθέτηση. Ο «Επιδάυρος» του Κανέλλου Αποστόλου είχε ξαναπαίξει παλιότερα, στο «Ριάλτο». Ο «Ορέστης» του Σεβαστικογιού δοκιμάστηκε δύο τουλάχιστον φορές στο εξωτερικό. Ο «Οιδίπους τύραννος» του Μ. Βολανάνκη ετοιμαζόταν πέρα για τις «Γιορτές των Βράχων» και για τεχνικούς λόγους δεν ανέθηκε την τελευταία στιγμή. Έτσι, φέτος, το «Εθνικό Θέατρο» άγγρασε ιδέες, πατέντα και διέθεσε το δυναμικό του για να πραγματοποιηθούν. Τό μέλλον θα δείξει αν, με νέες δομές, θα μπορέσει να παραγάγει δικές του γνώσεις, νέες αντιλήψεις για την έρμηνεία του αρχαίου δράματος.

Η παράσταση του «Οιδίπους Τυράννου» του κ. Βολανάνκη ούτε νέες αντιλήψεις για τό έργο προσκόμισε, ούτε μία παράσταση, έστω, λαμπρή πρόσθεσε στις ως τώρα του «Εθνικού Θεάτρου». Βέβαια, ήταν μία παραγωγή καλά οργανωμένη, προσεγμένη στις λεπτομέρειες και άρκευτως έντυπωσιακή. Άλλα τέτοιες παραστάσεις περίσσεψαν τό τελευταία χρόνια στην Έπίδαυρο. Δεν είναι αυτό τό ζητούμενο. Μού έκαναν έντύπωση οι δηλώσεις του κ. Βολανάνκη προς τόν Τύπο, πριν απ' την παράσταση. Για χρόνια, είπε, δεν ήθελε να ανέβασε τόν Οιδίποδα, γιατί τόν θεωρούσε δημιούργημα με πατριαρχική θέση. Πρόφατα, όμως, ανακάλυψε πως δεν έπρεπε να διαδίδει τό μύθο του, αλλά τήν πρόθεσή του και κατέληξε στο συμπέρασμα πως ή τραγωδία του Σοφοκλή είναι μία τραγωδία της γνώσης, ή αναζήτηση της ταυτότητας, ή λαοδία, κοντά στο νού, έργο υπαρξιακό. Κάλλιο άργά παρά ποτέ! Δεν έβρω πως διάβαζε ο κ. Βολανάνκης, έως πρόσφατα, τόν «Οιδίποδα», αλλά ή διαπίστωση πως τό έργο είναι μία άγνωστή προσπάθεια για να αναζητηθεί ή ταυτότητα του ήρωα είναι τόσο παλιά ιστορία, όσο και τό ίδιο τό έργο. Έτσι τό διάβαζε και ο σχολαστικισμός και ή αναγέννηση και ο διαφωτισμός και ο ρομαντισμός και ο υπερρεαλισμός. Έτσι τό διάβαζε και ο Μοννέ - Συλλύ, έτσι και ο Φύρστ στις παραστάσεις του Μιστριώτη και του Βασιλικού Θεάτρου, έτσι, βέβαια, και ο πρώτος έγκυρος Έλληνας κριτικός, μεταφραστής και σκηνοθέτης του, ο Φώτος Πολίτης. Έτσι τό διδάσκαται, χρόνια τώρα, και ο μαθητής του Γυμνασίου, στο σχολικό έγχειρίδιο.

Τά περί πατριαρχικών ή μητριαρχικών θέσεων είναι, φευ, πρόσφατες καταφυγές, πρόσφατες πολύ!

Άς είναι. Τελικά, ο κ. Βολανάνκης επέλεξε τήν πιο κλασική, τήν πιο κοινόχρηστη έρμηνεία. Ουδείς ψόγος και κομιά διαφωνία. Τό πρόβλημα είναι πως αυτή τή θέση τήν κάνει κανένας παρ ας τ ά σ ι ν η. Όταν ο Μινωτής ανέβασε τήν τραγωδία, πριν 30 χρόνια, ξεκίνησε από μία ευνάνγνωστη θέση. Πυρήνας τής έρμηνείας ήταν ένας Οιδίποδας α λ α ζ ό ν α ς — σ τί χ ο ς - κ λ ε ι δ ι έ «ύδρις φυτεύει τύραννον». Σκηνικό άποκορύφωμα - σήμα, όταν ο ήρωας πηδάει πάνω στο δώμο. Ο Μουζενίθης, πέρσι άκόμη, με τή συμβολή του Κατράνη, τόνισε τήν α θ ω δ τ η τ α του Οιδίποδα, ο Κωτσόπουλος, παλιότερα, δόμησε τήν έρμηνεία του πάνω στην τραγική α φ έ λ ε ι α και τήν παιδική έκπληξη του γιού τής τύχης.

Άκόμη παλιότερα, στο Ήρώδειο, είχαμε δει εκείνη τήν προπετή παράσταση του Ζέλλερ στο Μπουρκετάτερ. Ο Οιδίποδας, άκόμη και στην πτώση του, προκαλεί τή θεία τάξη, αΐθαδιάζει, ύψωνοντας τό σθεσμένα του μάτια στον ήλιο. Ήταν, σαφώς, κατά τή γνώμη μου, μία φασιστική έρμηνεία (οι αντίστοιχες με τήν αυτοκτονία του Χίτλερ στην Καγκελαρία ήταν έμφανεis), αλλά ως παραστάσιμη θέση είχε σαφήνεια.

Ποιά ήταν ή θέση του κ. Βολανάνκη για τόν ήρωα; Δέ φάνηκε πουθενά στην παράστασή του.

Ο Κούν, πού στη δεύτερη παρουσίαση του έργου χρησιμοποίησε τή μετάφραση του κ. Βολανάνκη, όσο κι αν διαφώνησε κανείς με τίς απόψεις του, είχε δουλέψει μία δημιουργική, βέβαια, αλλά πεντακάθαρη λύση. Μέσα σ' ένα υπερτονισμένο εξπρεσιονιστικό κλίμα, είχε παγιδεύσει τόν άδιέξοδο Οιδίποδα.

Ο κ. Βολανάνκης ξεκίνησε από μία λόγια πρόθεση, αλλά δεν μπόρεσε να τή φτάσει ούτε ως τή μέση. Ή πρόθεση φαινόταν στο λιτό, αλλά λειτουργικό σκηνικό του κ. Μίτσελ, ένα κεκλιμένο κυκλικό έπιπεδο με χαράξεις στην επιφάνειά του, έτσι ώστε να παραπέμπει εκθώς σ' ένα λαβύρινθο ή σέ μία έ. κάρσια τομή ανθρώπινου έγκεφάλου. Εδώ, περίμενε κανείς, πριν άρχισή ή παράσταση, πως κάτι έπρόκει να συμβεί. Τίποτε δέ συνέβη.

σκηνοθέτης τό χρησιμοποίησε σαν ένα κοινό πατάρι. Αντί οι χαράξεις να καθορίζουν ένα είδος κίνησης, συχνά δυσκόλεψαν τήν κίνηση τών ήθοποιών, πού σκόνταφταν.

Τά έπεισόδια κύλησαν άνετα, βέβαια, αλλά άνυποψίαστα για τό τί συμβαίνει. Ο Οιδίποδας έχει, σίγουρα, τή γνωστή ύμνησμένη άρχιτεκτονική του. Δεν είναι, όμως, ούτε άστυναμικό θρίλερ, ούτε δράμα ιδεών — ίφενικής άνάσας. Έτσι, όμως, παίχτηκε. Δεν τού έλειψε ούτε ή ρητορεία. Περίσσεψαν οι κορώνες και τού έλειψε τό πάθος. Ή σύγκρουση Οιδίποδα — Κρέοντα δεν είναι ένας ρητορικός καθγάς.

ΤΟΥ

Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ

Είναι περίεργο πως ο κ. Βολανάνκης δεν μπόρεσε να διακρίνει τήν έρωτική διάσταση πού ύποδοσκει σ' αυτή τή ρήση. Ο «Οιδίποδας» αισθάνεται, πριν απ' όλα, «προδομένος».

Από τήν άλλη μεριά, ο σκηνοθέτης, παγιδευμένος στην παλιά του, όπως δήλωσε, προκατάληψη, πως ή τραγωδία παραπέμπει στην πατριαρχία, δεν μπόρεσε να συλλάβει σωστά τήν ολοφάνερη μητριαρχική διάσταση τής Ίοκάστης. Από τά έργα του Σοφοκλή ή «Ήλέκτρα» και ο «Οιδίποδας» στον Κολωνό διατρέχονται από τήν πατριαρχική ιδεολογία. Καί μόνο τό γεγονός πως ή Ίοκάστη παραδίνει τό παιδί της πρής θάνατο, «μαζεύει» τό νέο νυμφίο και τής συμπαραστέκει ως έγγυητής ο άδελφός της Κρέοντας, είναι ένδεικτικά. Ο Οιδίποδας τιμωρείται από τήν πατριαρχία και τήν ιδεολογία της. Ή αίμαμείζια και ή πατροκτονία δ ε ν ε ι ν α ι έ γ κ λ ή μ α τ α στο μητριαρχικό «δικαίον». Ή θέση τής Ίοκάστης πάνω σ' αυτό τό πρόβλημα, όσο και αν θέλουμε να τήν άπωθούμε, είναι ξεκάθαρη. Τό μόνο πατριαρχικό στοιχείο στην τραγωδία είναι ο Άπόλλων και οι χρησμοί του.

Ο Οιδίποδας παραπαίει άνάμεσα στο τυχαίο και τό λογικό. Όταν αφήνεται στο ένστικτό του προ-

χωρεί, όταν έμπιστεύεται τή λογική του καταστρέφεται. Όταν έλυνε τό αίνιγμα τής Σφίγγας, άνοιγε τή θύρα τής καταστροφής. Ή γνώση τόν είχε σημαδέψει, πριν τόν άποτελειώσει ή προσωπική του άναζήτηση. Ο Οιδίποδας, χωρίς άλλο, είναι τό πρώτο θύμα τής πατριαρχίας και τό πρώτο της σύμβολο. Όταν ή Ίοκάστη ξεφορτώνεται ένα άρσενικό παιδί, ο Πολύδιος, στην Κόρινθο, χ ρ ε ι ά ζ ε τ α ι ένα άρσενικό παιδί. Ο Οιδίποδας χάνει τήν ταυτότητά του άνάμεσα στο φ υ σ ι κ ό και στο θ ε τ ό δικαίο. Τό φυσικό δικαίο δεν άρνείται τή διπλή ιδιότητα τέκνου - συζύγου.

Η φύση έ ν ο π ο ι ε ι, ή λογική χ ω ρ ί ζ ε ι. Καί ο Οιδίποδας είναι θύμα αυτής τής μ ε θ ό δ ο υ .

Αυτή τή σχιζοειδή κατάσταση δεν τήν πρόσεξε ο κ. Βολανάνκης, μ' όλο πού είναι μέσα στην καλλιτεχνική εύαισθησία ή κατανόηση τέτοιων πλεγμάτων.

Διάβασε τό έργο έπιδερμικά και τό φόρτωσε έντυπωσιακά με περίπλοκη σκευή και κρουγαλέα εύφράδεια.

Μά, πάνω απ' όλα, μάς έντυπώσισε ή άμνηχανία του στη χρήση του χορού. Τώρα πιά, πού όλοι οι χοροί άδουν και όρχούνται, μάς ξαναγύρισε στο 1919, όταν ο Φώτος Πολίτης μοίρασε τούς στίχους τών χορικών στους κορυφαίους. Εδώ, πιά, ή διανομή έγινε λέξη, λέξη. Χορός άχόρευτος άμελώδιστος, άπροσιδύνσος, ένας παραπαίων έσμός, χωρίς σκοπό, χωρίς ουσία, χωρίς λόγο ύπαρξης. Μία μουτζούρα. Όσοι είδαν τήν παράσταση, άς προσπαθήσουν να θυμηθούν, τί έκανε ο χορός στο Α' ή στο Β' έπεισόδιο. Όλα ίσοπεδωμένα: μία τάχα έκσταση, κάτι μετρήματα με κάποιες ταίνιες (λές και ή μοίρα μετριέται σαν οικόπεδο με τή μεζούρα), κάτι τάχα έγκλωβισμοί με καταφυγές στο γνωστό εύρημα του Μαρσώ (τού άόρατου τοίχου πού μάς φυλακίζει).

Περίεργα πράγματα: τό πάθος τών έπεισοδίων γλύκαζε και ο λυρισμός τών χορικών γκρανγκινιόλιζε.

Ο κ. Βολανάνκης έχει μία ένδιαφέρουσα άποψη για τή μετάφραση τών τραγωδιών: παραγίνεται άνα-

λυτικός, παρά κομφεύει και έπιτηδεύει τή γλώσσα. Άν, τουλάχιστον, ή παράσταση συμφωνούσε με τή μεταφραστική άπόπειρα, πάει κι έρχεται. Άφήνω πώς ή γλωσσική τόλμη δεν έχει συνέπεια και ή λεξιθηρία άντλεί από τήν παλαιοδημοτική και τήν καθαρική καλυμμήθρα.

Ο κ. Αντωνίου έγραψε μουσική για θρίλερ. Τόνιζε εξωτερικά τίς καταστάσεις. Άφήνω πού ο χορός και τά πρόσωπα περίμεναν τό χαρακτηριστικό έντονο μοτίβο για άπροχωρήσουν παρακάτω. Βέβαια, ο μουσικός δεν εύθύνεται: δεν τού ζήτησαν μελισμένο λόγο. Όταν ο Μι-«Φιλοκτήτης», έγραψε ένα μικρό άνωγής τού ζήτησε τραγούδι στο ριστούργημα.

Ο κ. Φωτόπουλος «νύνει» για πολλοστή φορά «Οιδίποδα». Πάλι έντυπώσισε με τίς χρωματικές και λειτουργικές του λύσεις. Δέ φταίει αυτός ούτε για τόν τρόπο πού χρησιμοποιήθηκαν τά σκηνικά, ούτε με τόν τρόπο πού φορέθηκαν.

Μάσκες γερόντων τού ζητήθηκαν για τό χορό. Άν, τώρα, αυτές οι μάσκες, χωρίς λόγο, κάποια στιγμή άφαιρέθηκαν και άποκαλύφθηκαν γενεαφόροι, ήλικασμένοι λεδέντες, σέ τί εύθύνεται;

Η σκηνοθεσία ζητούσε να υπάρχει στην έξοδο τής Ίοκάστης παρσάν. Τό κατασκεύασε. Παραπομπή στο θέατρο Κατακάλι. Ποιός ξέρει. Πού να φανταστεί κανείς πως τό πτυσσόμενο παρσάν με τό άνιερ ζεύγος θα έλκινε κάποια στιγμή και με τό περιεχόμενό του θα έφευγε από τή σπηνή (κάτι μεταξύ Τουραντό, Σεχραζάντ και Αϊντας). Άμνηχανίες; Πολυμήχανες άφέλειες.

Ο κ. Κούρκουλος όπως είχε βρει ο Σολωμός, είναι ικανός για τήν τραγωδία. Καί λόγο έχει και τεχνική και τό άπαραίτητο μέγεθος. Στόν «Οιδίποδα» υπερασπίστηκε με πείσμα και έπάρκεια τή σκηνοθεσία. Ό,τι τού ζητήθηκε, τό έδωσε. Δεν είχε βόθος ή έρμηνεία του: δεν τό έπιδίωξε ή παράσταση. Θεωρώ, όμως, άναγκαίο για λίγο καιρό να θητώσει πρώτα σέ Εύριπιδικούς ήρωες.

Η κ. Χέλην έχει ένστικτο τραγικού: είχε δώσει κάποτε μία καλή τέκμηρσα στον «Αίαντα» ύστερα, όμως, σέ σύνθετους ρόλους. Στην Ίοκάστη τό ένστικτό της τήν όδήγησε σωστά να πλάσει ένα προσχέδιο άυταρχικής θηλυκότητας και μητρότητας. Ή σκηνοθεσία δεν κατόρθωσε να άναπτύξει αυτή τήν πλευρά.

Ο κ. Δάνης είναι ήθοποιός με λαμπρά εύρηματα: ο Τειρεσίας του, θεατρινίστικη περισσότερα παρά τραγική φιγούρα, είχε κύρος αυτός καθ'αυτό, αλλά μηδένιζε τήν όντότητα του μάντη. Τό σκουληκάκι τής σκηνοθεσίας δέ μετατράπηκε σέ δράκοντα, όπως θα τό ήθελε.

Ο κ. Κοσμάπουλος κρατήθηκε στον Κρέοντα στις πάγιες και δόκιμες φόρμες τής σχολής τού Έθνικού Θεάτρου. Ήθοποιός με μέτρο. Ο κ. Μορίδης επανέλαβε πανομοιότυπα και εύστοχα άνάλογες έρμηνείες του. Ο κ. Λάζαρης άνεπαρκέστατος και άπειρος άκόμη για άγγελική ρήση ο κ. Μαβίδης.

Ο χορός, πού άπαρτίστηκε κυρίως από νεοπροσληθέντες ήθοποιούς, ήταν φωνητικά άσταθής, πολλές φορές παράφωνος, αλλά, όμολογουμένως, μόχθηκε να ύπηρετήσει τή σκηνοθεσία. Συμπερασματικά: μία παράσταση καλά οργανωμένη, χωρίς οίστρο, χωρίς άποψη. Δεν πρόσφερε τίποτε νέο στην έρμηνεία του αρχαίου δράματος, ούτε διαφοροποιήθηκε, σαφώς, από παλιότερες άπόπειρες στο ίδιο έργο.